

על כן נקרא שמה רחובות

זרם של צירים מכל קצוי רוסיה הציף את הארץ כשִמְלָה אחת בפיהם: אדמה. אדמה! נחוץ לנו קרקע בשביל התישבות צפופה דוקא! נמצא מיד האדם המתאים למטרה זו. בעל השערות המגודלות, מלא תלתלים בהירים, הצעיר הנלהב מר יהושע חנקין. התעורר מסבכו כארי ויתפשט על פני הארץ.³⁴ ראשית קנייתו היתה אדמת דורן בשביל חברת "מנוחה ונחלה" הירושאית, ומאז לא פסק מרצו הרב, והלך מחיל אל חיל.³⁵

בדפדי בזכרוני בתולדות קניית אדמת דורן, מתיצב נגד עיני כמו חי מה שראיתי אז מחלון מעוני הנשקף על פני דרך יפו-דורן. לא פעם ולא שתים נסעו הקונים להביט ולהסתכל בטיב האדמה, בגבולותיה ועוד, טרם גמרו את הקניה. בימים ההם לא ידעו עוד בארץ ישראל מלוקוסוס. אם נסיעה סתם, ממילא מוכן שבעגלה פשוטה עם שני לוחות באוכף ולוחות קטנים על גבם כשתי על גבי ערב, רתומה לסוס אחד. ואם בעניני צבור, כמו קניית אדמה, אז רתמו זוג סוסים!

הנה עברה דרך המושבה עגלה אחת ההולכת דורנה. ישבו בה על לוח אחד מר לוי אפשטיין ויהושע חנקין, ולפניהם, על הלוח הקדמי, איזה עגלון. על ידם נסרח הסתת הידוע מר איזנברג – שבטל באותו יום מעבודתו לשם מצות רכישת קרקע בארץ ישראל – הולך ברגל, יד אחת נשענת על העגלה, והשניה אוחזת את זוג נעליו. ומר לוי אפשטיין בעל כרחו התרגל לפרנציפ משונה זה של מר איזנברג שאין לשנות.³⁶

כורמי פתח תקוה, ודי חנין, גדרה ונגשו תיכף להרכבת גפניהם [...] איש מהכורמים לא ידע את המלאכה הזו על בוריה [...] הזמורות היו מתות למחצה והקנות מגודלות יותר מדי. ובכל זאת נמצאו אחרי שנתים בראשון לציון ובמושבות אחרות, כרמים [...] שאינם נופלים מכרמי אירופה המשובחים, ראו מאמרו של פוחצ'בסקי "לתולדות התפתחות הגפן בישובנו החדש", נספח המאמים.

34 יהושע חנקין, יליד רוסיה (1864), עלה לארץ עם הוריו ב־1882 והם התיישבו בראשון לציון. בעקבות מהפכת אוסביצקי עברו לגדרה ב־1887. חנקין עסק בחקלאות וגם בהגנה, למד ערבית, קנה סגנון דיבור ומנהגים מקומיים, ויצר יחסי ידידות עם הפלחים ובעלי הקרקעות הערבים, ראו תדהר, אנציקלופדיה, עמ' 752-753.

35 חנקין רכש אדמות בשביל המשרד הארץ-ישראלי של חובבי ציון (ראו להלן), חברת "הכשרת היישוב", קק"ל, פיק"א, אגודות ואנשים פרטיים בעמק יזרעאל, בעמק זבולון, בעמק חפר, בעמק החולה ועוד, ראו שביט, גולדשטיין ובאר, לקסיקון האישים, עמ' 230; ליסק, תולדות היישוב, עמ' 740; תלמי, לקסיקון, עמ' 169.

36 יהושע חנקין קנה 10,000 דונם מאדמת חרבת דוראן מסוחר ערבי יפואי. האדמה נקנתה ביזמת אהרון איזנברג ועל שמו. אחר כך נקנו 6,000 דונם מתוכה על ידי חברת מנוחה ונחלה, שלוי אפשטיין היה ממנהיגיה. מטרת הקנייה הייתה להקים מושבה עצמאית ללא תמיכות ראו תדהר,

פורים תר"ן הוכרז על חגיגה נוספת למסורתית: זה היום שנולדה מושבה חדשה, חפשית, בלי תמיכות, על האדמה שנקנתה על ידי חנקין בדורון, וצרכים לקרוא לה שם בישראל. מהבקר התחילו לנהור אנשים, נשים וטף, מי ברכב ומי ברגל, לִפְנוֹס על יד הבאר בדורון. [חוץ] מבאר עתיקה וסביבה קוצים גבוהים כסוסים, לא נמצא שמה שום דבר, ומעקרון עד ואדי-איל-חנין היה מדבר שָׁמִם ריק מישוב. לִפְנוֹס נתנה הזכות לתת שם עברי מתאים למושבה החדשה העתידה להבנות פה.

התרוממות רוח של אותו היום אין ביכולתי לתאר. התאסף המון עם לפי מושג הימים ההם, הצפון והנגב נפגשו גם נשקו. פה לא אמר אדם צר לי המקום קום ואשבה. סביב סביב התפזרו על התלים הנשאים, לשאוף אויר צח שאין בו ריח של אפוטרופסות ושל תמיכה. חופש ודרור בכל עבר ופנה – המקום הראשון שאך ורק יוזמה פרטית עומדת ליצור!

עד חצות היום חִפְּינו לאורחים, עד התאסף גם הרחוקים והמפגרים. אז תקעו בשופר וכולם התלקטו לגוש אחד ורמסו ברגלים את הקוצים המכסים את כל הככר מסביב לבאר. התישבנו כלנו על הקרקע כעין גורן עגול, והאספה נפתחה. אספה מעורבת! אולי זו היא הפעם הראשונה בארץ ישראל שנתנה זכות שוויון זו לאשה.³⁷ אחרי איזה נאומים חמים, מלאי התלהבות ותקנה, ניתנה הרשות להציע שם למושבה. יושבים ומטכסים עצה איזה שם יותר נאה ומתאים למקום נפלא כזה. הרבה שמות הוצעו, שונים ומשונים. על כָּלֵם דנו בכובד ראש בעד וכנגד, ועל פי רוב דעות פסלו את השם. לבסוף הציע מר ישראל בלקינד את השם "רְחֹבוֹת" וקבל את "פרס נובל": אחרי משא ומתן הצביעו, והשם נתקבל כמעט פה אחד. בִּין רגע נהפכה "דורן" ל"רְחֹבוֹת", והד הגבעות מסביב ענה: רְחֹבוֹת רְחֹבוֹת!!!³⁸ כָּרְגַע הופיעו הבקבוקים וכל מני תרגימא, ובפינו הרגשנו בזה הרגע ממש את הטעם כאלו חִלְקוּ לָנו את המנות של הליתין והשור הבר.³⁹

וככח איתנים הזדקק ההמון פתאום כאיש אחד, ויד ביד השתלבה, וה"הורה" החלה, ורקוד משכר נסוב על פני כל. העגול גדל וגדל, והקוצים נרמסים, נופלים ללא קום, והשממה עוזבת את מקומה יחד עם מתי מעט מפראי המדבר שגרו בסירוגין במקום הזה. זכורני כמה וכמה פעמים שעברתי מראשון לעקרון בדרך

אנציקלופדיה, עמ' 982; אהרנסון, שלבים, עמ' 59.

37 רק לאחר קרוב לשלושים שנה, בשנת 1919, הייתה ראשון לציון המושבה הראשונה שבה ניתנה זכות בחירה לנשים לוועד המושבה, ראו שילה, קולות נשיים, עמ' 227-239. את המאבק על זכות הבחירה לנשים ניהלה או נחמה פוחצ'בסקי והיא גם זכתה בבחירות ברוב קולות.

38 השם רחובות ניתן על פי הפסוק בבראשית כו כב: "וַיַּעַתֵּק מִשֵּׁם וַיַּחפֵּר בָּאָר אַחֲרַת וְלֹא רָבוּ עֲלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עֵתָה הֵרָחִיב ה' לָנוּ וּפְרִינוּ בָאָרֶץ".

39 הלווייתן ושור הבר הם רמז לגן עדן.

החוצה את אדמת רחבות, ולא פגשתי אף פעם נפש חיה. רק אֵיָה או דָּיָה עמדה לה נוגה על הגבעה ליד הדרך, מעל למגרשי התמנים "שעריים".⁴⁰ כאשר עֵיפּו מהקורדים ההתלהבתיים, הציעו שאלה: במה אנו בטוחים שמרגע זה והלאה ישכחו את השם הקודם דורן וישתמשו בהשם החדש רחבות? הרכה מושבות החליפו את השם – כמו מעקרון למזכרת בתיה, מזמרין לזכרון יעקב, אל מרח לגבעת עדה – ולא הצליח הדבר לעקור מהשורש את השם הקודם, ואחרי יוֹבֵל שנים עוד נסרחה השם הקודם אחרי השם העברי, ושני השמות מתרוצצים יחד. ואמצאה גאונית עמדה לנו כאותו יום לבסס בפעם אחת את השם העברי רחבות ולגרש כָּלָה את השם הקודם, שפעולתה ניכרת לדורי דורות: הוחלט כי מהרגע הזה והלאה, מי שיבטא את השם "דורן" במקום "רחבות" צָבוט וצבט אחרי רגעי מספר הזכירו איזה צעירות באופן מכני את השם דורן, ועוד השם על דלתי שפתותיהן וכבר שולחו צביטות מכל העברים. הדבר מצא חן בעיני הנוער, והשתמשו בגזרה הלזו כעין משחק פילוסין [תחפושות] לרמות את הצעירות בכל מיני עֲרָמוֹת, שתפולנה בפח ותבענה את המלה דורן – למצוא שעת הכושר לתת צביטה כשרה. והיו אמנם ביניהן כאלה שבכֹּנֶה ביטאו, למען קבל צביטות ולטעום טעם של פצעי אוהב. והמצב רוח היה כל כך טוב ומרומם שדי היה לשמוע מרחוק צעקת ענות מאחרי הצביטה, וכולם התגלגלו מצחוק.

אחרי כן התפזרו זוגות זוגות או משפחות משפחות על כל הגבעות מסביב, לנוח ולסעוד. כל אחד דאג להביא עמרו מזון סעודה אחת לכל הפחות. זו היתה תמונה, רבותי, שאין אפשרות לעטי הדלה לתאר את הפנרמה ופעולתה על הלב הנרגש המתפרץ מחזי. מספיק היה יום אחד כעין זה לתת לנו עצמה לסבול כל מיני נגעים ופגעים רעים ולחזק איש את רעהו לחכות לימים יותר טובים.

עלייה לרגל לירושלים

פסח שנת תר"ן הוחלט לחדש את המנהג הקדום לעלות לרגל ירושלימה. לתכלית זו שכרנו שתי עגלות גדולות המיוחדות בבנינן להובלת המתפללים הרוסים מיפו לירושלים. שלשה זוגות צעירים: דב לובמן,⁴¹ דוד יודילוביץ ומשפחתי וכתריסר בחורים [רווקים]. ביום ראשון דחול המועד, טרם שחר, יצאנו לדרכנו בהתרוממות

40 שעריים הוקמה כמובן שנים רבות אחרי המסופר פה ב-1909.

41 דב לובמן היה בן דודו של מרדכי לובמן מודר הקרקעות. הוא הגיע לראשון לציון ב-1885 אחרי שחי כשנה ביהודיה, ראו "אלבום משפחות", אתר מוזיאון ראשון לציון, <http://www.gen-mus.co.il/person/?id=1331> (אוחזר באוקטובר 2012).